

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשס"ט

פרשת וישב

א. רש"י הירש.

פרק לז' פסוקים כא'-כו'.

שקנוהו מידי הישמעאלים, לשם ספרות, וחזרו ומכרוהו במצרים. לכך יתאים במבט ראשון המסופר בפסוק לה, שעל פיו ה"מדינים", הוהים כנראה עם ה"מדינים", מכרו את יוסף למצרים. אם הוא אומר אחר-כך (לט, א) שפוטיפר קנה את יוסף מידי הישמעאלים אשר הורידוהו שמה, הרי יש להבין את הדברים בצורה בלתי-ישירה: באמצעות המדינים שהישמעאלים מכרוהו להם. ואף-על-פי-כן הוא מזכיר את הישמעאלים שלידיהם נמסר ראשונה, כדי לנמק את טעותם של האחים, שלא ציפו לו כלל במצרים. הנמקה זו חשובה למדי להבנת המשך הסיפור. ואולם, מכיון שבין כך ובין כך אחד משני הפסוקים (לו, לו; לט, א) מתפרש שלא כמשמעו, והביטוי "מידי הישמעאלים" סובל רק בקושי תיווך בלתי-ישיר, וכנגדו הביטוי "מכרו אותו אל מצרים" מורה בעצם על תיווך בלתי-ישיר — "אל מצרים" = לכוון מצרים, לא: במצרים — ומכיון שמשמע המלים בפסוק כח מורה בהחלט שהסוחרים המדינים — לא האחים — משכו את יוסף מן הבור, והם שמכרוהו לישמעאלים, — הרי הדעת נוטה לפירוש זה. האחים ביקשו למכור את יוסף לישמעאלים, אך הסוחרים הקדימו אותם, משכו את יוסף מן הבור, ומכרוהו לישמעאלים. מכל מקום היו האחים סבורים שהוא נמצא בידי הישמעאלים, ואתם חוזר למולדתם. בהשגחה מיוחדת, שלא עלתה על דעתם כלל, הוא נמכר בכל זאת במצרים. אך למרות זה נתלית המכירה בצואר האחים, שכן היא נעשתה ברוחם ובהסכמתם האילמת. היה בידם למחות ולא מיחו ועיכבו.

(כו) מה בצע. מטרטנו תושג גם אם נרחיק את אחינו מעלינו; מה התועלת היתרה שנשיג במותו!

(כא-כב) יחסו של ראובן אל שאר האחים. כפי שמתגלה במאורע זה, מעורר ספיקות. נראה שהיה אתם רק במקרה, שכן מיד אחר-כך התרחק שוב, ולא היה נוכח בשעת ההתפתחות המכרעת. אם, כבכור, לא היה נוטל חלק בעסקי יום יום שלהם, או שבדרך כלל דעתו על יוסף היתה שונה מדעתם, ומשום כך לא רצה להשתתף בתכניות ובהתייעצויות שהביאו אותם לשכם, — דבר זה מוטל בספק. עוד נחזור לענין זה בפסוק ל.

לא נכנו נפש, הרי כאן החלטה גמורה. מחשבה זו שהעליתם זה עתה, לא נבצע, אני כבכור איני סובל את הדבר. ויאמר אלהם ראובן — פותח דיבור חדש; נראה שהתפתח ויכוח, וכדי להניח את דעתם יצא בהצעה חדשה.

(כג-כד) ויקח הו' כתוב רק אחרי הפשטת הכתונת, הוא לא גילה כל התנגדות — רק בתחנונים ביקש לרכך את לבם, כפי שנראה להלן (מב, כא).

(כה) וישאו עיניהם. "נשא עינים" מורה תמיד על הבטת חיפוש מכוונת, בשום מקום לא על ראייה מקרית. גם הם, משישבו לאכול לא מצאו מנוחה לנפשם. הם הביטו אל עבר הבור.

ישמעאלים היו שבט קרוב, ומאחר שלא היו "סוחרים", העושים מסחר בכל, גם בנפש אדם, הרי יכלו האחים לצפות, שיוסף יישאר אתם אחרי שנמכר לידיהם, ואתם ישוב למולדתם — לערב — אחרי שימכרו את בשמיהם במצרים. כך יתפרש, שלאחר מכן לא העלו האחים על דעתם כלל שיוסף היה במצרים. אישור נוסף נמצא לכך, אם, כדעת אחדים, וכפי שהדבר אפשרי באמת, האחים מכרוהו לישמעאלים, שמהם יכלו לצפות, כאמור, שיקחוהו למולדתם, ואלה גם היו עושים כן, אלולא עברו בינתים "סוחרים מדינים"

1. בפסוקים כא', כב' מרשט פרשנו את דמותו של ראובן. מה הוא רוצה להשיג בכך?
2. בפירושו לפסוקים כא', כד' מציייר פרשנו את יוסף כפאסיבי ולא מתנכד רק מבקש רחמים, למה זה חשוב?
3. פרשנו מרחיב את דבריו על פסוק כה' ומתאר את תהליך המכירה מיד אף יד, מה בצצט הוא רוצה ללמוד מכך או ללמד על התנהגות האחיות?
4. האם זה אפשרי או לאפשרי לאחיות?
5. מה מחדש פרשנו בביאור לפסוק כו'?

* * *

ב. המשתדל. פרק ל"ז פסוק כב':
 [כב] השליכו אותו אל הבור הזה: אחר שראה שלא הועילו דבריו הראשונים שאמר להם: לא נכנו גפשי, כי קמו עליו ולא אבו לשמוע לו, כמו שנראה ברור מדברי ראובן למטה מ"ב כ"ב: הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם, אז התחכם לומר להם השליכו אותו אל הבור והיה בדעתו לשוב לקחתו ולהשיבו אל אביו (רמב"ן).

1. מה הקושי האפשרי בפסוק זה?
2. מנין לו שלא רצו ללמוד לו אתה?
3. מנין לו שרצה לחזור לקחת אותו ולהשיבו לאביו?
4. מה מניח את פרשנו (צפ"י הרמב"ן) לכל דבריו כאן?

* * *

ג. רמב"ן.

פרק ל"ז פסוק כה':

(כה) ונתת ארצם לישראלם באר מצרים כאשר נשאו עיניהם * יראי כרחוק אנשים באים מדרך גלעד הכירו כי ארצת ישמעאלים היא-בנגרים-יודעו כי המצרים ירבו כי מגלעד * ייבא הצרי והנכחתי ילמדיהם היה דרכם להוזהר איתו ולכן אמר * הם יודעה הנה האנשים האלה מארץ מצרית והיחכים אל ארץ מצרים * נמסרתי להם כי לא ידעו ההבנה וכאשר טרבו להם מצאי כי חיי בעלי סתירה אשר להם הנכחתי הצרי אנשים מדינים סתורים יסכרו הגמלים מהישמעאלים יסכרו את יוסף המדינים יסכרו איתו סתור כי סתורה כי ארצת הישמעאלים סתורים הגמלים לא ירבו הם סתורה יעצמו יאמר יסכרו את יוסף לישמעאלים * כי להם מסרו איתו שהם מדינים סתורים המצרים זה טעם מיד הישמעאלים אשר הוזהרו סבה * כי היה בידם אבל המדינים היו בעלי יתב סתור כי הוא יאמר והמדינים מסרו איתו אל מצרים * יכל מעשה בכתוב פעם יספר איתו במושל המציה בו יפעם בסתירה יעצמו בידו כענין שנאמר את כי מעשה הו הגדיל אשר עשה * יכתוב אחר אשר עשה משה יעני כל ישראל * יכן אמר יתסרם כל המלאכה אשר עשה המלך ילמח * והירם עשה בכתוב ייבא אל המלך שלמה יעש את כל מלאכתו * וביוסף עצמי אמר את כל אשר עינים טם היא היה עשה * ינתן המעשה המציה בו ולעושה איתו ירבו אברהם * אמר כי המדינים יקראו ישמעאלים כאשר אמר הכתוב על מלכי מדין כי ישמעאלים הם * ואיננו כאשר הסב כי הכתוב שאמר כי נמי זהב להם כי ישמעאלים הם * ירסו על בני קדם שהמלחמה הווא להם היתה הכתוב יכל מדין יעמלק ובני קדם נאספו יחדו * יבני קדם הם ישמעאלים כי על כל בני הפלגשים אשר לאברהם אמר ייסתם מעל יצחק בנו בעודנו הי קדמה אל ארץ קדם * גם יתכן שהיו * המדינים ישמעאלים יתב מדין על מדין כי לכה יקראו מדין על שם ישמעאל אחיהם. והנכון בפשט הכתוב ביוסף מה שאמרנו בו * אבל רביתנו אמרו שנמכר פעמים רבות *:

1. מנין ידעו שזו שיירה ישמעאלית ההולכת למצרים?
2. מה התחדש להם בעת שנכסו משה עם השיירה ומה זה שניה בכלל?
3. למה הם מכרו את יוסף למרות שכתוב אחרת?
4. פרשנו מסביר ומביא הוכחות ממקומות אחרים על אפשרות לשני יוסף בהזכרת הצוסקים במשה, איך זה בוצע ולמה חשוב לו להסביר כך?
5. מהי דעת האבן-עזרא ולמה פרשנו אינו מקבלה?
6. מהי דעת "רבותינו" ואיך פרשנו מתיוחס לכך?

* * *

ד. מלאכת מחשבת.

פרק לז' פסוק כה': ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים וגו' :

צריך ישוב שפעם יקראנה כתונת יוסף ופעם כתונת פסים ופעם כתונת סתם ופעם שניהם כשאמר ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתונת הפסים אשר עליו והוא כפל לאין לורך? גם מה שאמר אשר עליו שאי אפשר שהפשיטוהו מה שלא היה עליו? ובאמרו וישלחו את כתונת הפסים ויביאו אל אביהם. שאם שלחוהו ביד שליח איך אמר ויביאו בעצמם? וגם בזה יתרון וכפל לאין לורך?

וקרוב הדבר שהיו ליוסף שתי כתונות כתונת הנהוגה שגם כל אחיו שוים בה ירלה החלוק שמנהג להשיס על הצער וכתונת הפסים שעשה לו אביו ביתר שאת על אחיו והיה נושאה על החלוק מבחון לנוי ולתפארת. ובבוא יוסף אל אחיו שם כתונת הפסים היפה על צערו מתחת לכתנתו שרלה להסתיר מעיניהם סבת שנאתם. ולצד כתונת הפסים על צערו מצית ושם כתנתו הישנה עליה. והם הפשיטוהו שתי הכתונות כתנתו העליונה והיא הנהוגה ואח"כ כתונת הפסים אשר עליו ירלה על צערו. אבל כי גדלה שנאתם הפשיטוהו משהיהם. ולא רנו להטביל כתונת הפסים היפה והנאה צדס להביאה אל אביהם פן יכיר יעקב בשלמי הרעה הזאת צידעו שנאת אחיו על יוסף בשבילה. אלא שלחו כתונת הפסים מעליהם למרחוק והלגיעוהו. כמו שאמר וישלחו את כתונת הפסים פי' שלחוהו והלגיעוהו. וכתונת יוסף הישנה טבלו צדס השעיר והביאו אותה בידם אל אביהם. כל זה הגיד הכתוב להודיע ערמת אחי יוסף. כי כאשר ראה יעקב הכתונת הישנה ולא החדשה הכירה ומשד באמת שחיה רעה אכלתהו ולא שלחו בו אחיו את ידס:

אלות

1. אלות מספר מצלה פרשנו בקטע הראשון, תנסה להסבירן?
2. פרשנו מסביר לצנין הכתונות את צורת האחים, התוכף לתאר בדיוק את אפר קרה - לפי פרשנו?
3. איך זה מסתדר לו עם הפסוקים?
4. למה הצניצו את כתונת הפסים?
5. מה חשב יעקב כאשר ראה את אפר הביאו לפניו?
6. האם האמין יעקב לאחים?

* * *

ה. מדרשי תורה.

פרק לז' פסוק לב':

הכר נא הכתנת, כאלו העירוהו כי הכתנת היתה סבת פניעתו, אם בשהכירו בו אנשי סביבות שכם כי הוא בן יעקב ונקמו נקמתם והרגוהו, אם בשמצאוהו שוללים ורצו לישלול כתנתו והרגוהו: ואמר ויכירה ויאמר כתנת בני היה רעה וכו', קבוץ ועצה² רעה כמו נער חית קנה (תהלים ס"ח ל"א), וחשב כי היה זה או מסני שנאתם אותו וקנאתם בו שלא שמרוהו בשוכו ושלחוהו בחמה ופנע בו הטורף שטרמו או שהם גרמו לו:

אלות

1. פרשנו מסביר כי האחים רמזו ליעקב בצנין הכתונת, למה?
2. סיבה אחרת מוצא פרשנו כאפשרות להריגתו, מה היא?
3. מה היתה תשובת יעקב לכל זה?
4. האם יעקב האשים כאן את האחים, איך ולמה?

* * *